

DOĞUŞ ÜNİVERSİTESİ DERGİSİ

DOGUS UNIVERSITY JOURNAL

e-ISSN: 1308-6979

<https://dergipark.org.tr/pub/doujournal>

BİR OYUN TEORİSİ ANALİZİ: OSMANLI LONCA SİSTEMİ'NDE ORTA SANDIK VE DIŞSALLIK

A GAME THEORY ANALYSIS: ORTA FUND AND EXTERNALITY IN THE OTTOMAN GUILD SYSTEM

Mehmet Emin YARDIMCI⁽¹⁾, Ümran GÜMÜŞ⁽²⁾, Vedat CENGİZ⁽³⁾

Öz: Lonca Sistemi, üyelerine güvence ve istikrar sağlanması doğrultusunda çalışma hayatına yönelik bazı düzenlemeler uygulamıştır. Lonca üyeleri arasında dayanışma ön planda tutulmuştur. Lonca, üyelerini dışsal risklere karşı korurken aynı zamanda sistemin içsel rekabetin neden olduğu risklere karşı da güvence sağlamıştır. Loncalar üyelerini özellikle işsizlik ve kazanç kaybı problemlerine karşı güvence altına almıştır. Bu noktada Orta Sandık sisteminin merkezi bir önem taşımış olduğu görülmektedir. Bu çalışmada Lonca ile esnaf arasındaki etkileşim, oyun teorik modeller vasıtasıyla analiz edilmekte ve Orta Sandık'ın temel işlevlerinin Osmanlı çalışma hayatı üzerindeki etkisi değerlendirilmektedir. Bunun için tekrarlanan bir oyun teorik model ve kamu malı sunumu modeli kurgulanmaktadır. Ayrıca Osmanlı Lonca sisteminin kurumsal iktisadi etkinlik düzeyi, iktisadi etkinlik kriterleri açısından değerlendirilmektedir. Bulgular, esnafın birlikte kalkınma güdüsü ile Orta Sandık'ın oluşturulmasına yüksek bir isteklilik duyacaklarını göstermektedir. Orta Sandık sistemi için esnafın ortak bir maliyete katılmak istemekte ve bu da dışsallık etkisini artırmaktadır. Böylece toplumsal hayatın sürdürülebilirliği sağlanabilmektedir. Osmanlı devletinde Lonca Sistemi'nin uzun bir süre etkin bir şekilde işlemiş olması, esnafın bu hususta başarılı olduklarının en önemli göstergesidir.

Anahtar Kelimeler: İstihdam Tarihi, Loncalar, Tarım Ekonomisi, Oyun Teorisi, Tekrarlanan Oyunlar

Abstract: The Guild System implemented some regulations on working life to provide security and stability to its members. Solidarity among guild members was prioritized. While protecting its members against external risks, the Guild also provided assurance against the risks caused by the internal competition within the system. Guilds insured their members especially against unemployment and loss of earnings problems. At this point, it can be seen that the Orta Fund system has a central importance in realizing these aims. This study analyzes the interaction between the guild and the tradesmen using game theoretical models and evaluates the impact of the basic functions of the Orta Fund on Ottoman working life. For this purpose, a repeated game-theoretic model and a public good provision model are constructed. In addition, the institutional economic efficiency level of the Ottoman Guild system is evaluated in terms of economic efficiency criteria. The findings indicate that tradesmen had a high willingness to establish an Orta Fund with the incentive to develop together. For the Orta Fund system, tradesmen were willing to bear a common cost, which increased the externality effect. Thus, the sustainability of social life could be ensured. The fact that the Guild System functioned effectively for a long

⁽¹⁾ Kocaeli Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, İktisat Bölümü; emin.yardimci@kocaeli.edu.tr, ORCID: 0000-0002-2896-8342

⁽²⁾ Bağımsız Araştırmacı, umrangumus47300@gmail.com, ORCID: 0000-0001-7538-6970

⁽³⁾ Kocaeli Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, İktisat Bölümü; vcengiz@kocaeli.edu.tr, ORCID: 0000-0001-7010-4380

Geliş/Received: 21-11-2023; Kabul/Accepted: 10-05-2024

time in the Ottoman Empire is the most important indicator that the tradesmen were successful in this regard.

Keywords: *Employment History, Guilds, Agricultural Economics, Game Theory, Repeated Games*

JEL: *N1, N8, Q1, C70, C73*

1. Giriş

İnsanoğlu temel ihtiyaçlarını karşılamak ve sosyal aktivite içerisinde olmak amacıyla çalışma hayatına katılmak zorunda kalmıştır. Ancak bireylerin çalışma isteği ve gayretleri olmasına rağmen iş bulamadığı için çalışmadıkları süreçler yaşanabilmektedir. Ayrıca ihtiyarlık ve malullük gibi sebeplerden dolayı insanlar yaşamının belli evrelerinde çalışma hayatına katılma becerilerini geçici veya sürekli bir şekilde kaybedebilmektedir. Bu nedenle de bu dönemlerde yardıma muhtaç kalmaktadır. Sosyal refah devleti ilkesi gereği devletlerin vatandaşlarının bu ihtiyaçlarını karşılaması gerekmektedir. Osmanlı Dönemi'nde yaşanan bu tür sorunlar karşısında esnafların korunması amacıyla Lonca Sistemi'nde Orta Sandık oluşturulmuştur. Bu sayede, işsizlik ve kazanç kaybı problemlerine karşı esnaf güvence altına alınmıştır.

Bu çalışmanın amacı, Osmanlı Lonca Sistemi'nde Orta Sandık'ın esnafa sağladığı faydanın analiz edilmesidir. Bu açıdan Orta Sandık'ın temel işlevlerinin Osmanlı çalışma hayatı üzerindeki etkisi değerlendirilmektedir. Çalışma, tarım ağırlıklı bir yapıya sahip olan Osmanlı Ekonomisi'nde işgücü piyasasını da ilgilendirmektedir. Orta Sandık'ın temel işlevleri oyun teorik modeller vasıtasıyla analiz edilmektedir. Esnafların kendi aralarındaki ve esnaflarla Loncalar arasındaki etkileşim tekrarlanan bir oyun teorik model ile ve Orta Sandık'ın esnaflara sağladığı fayda düzeyinin esnafların Orta Sandık'ın maliyetine katlanmak istekliliği üzerindeki etkisi ise kamu malı sunumu modeli ile analiz edilmektedir.

Kapitalist sistemin sosyal yaşam üzerindeki yıkıcı etkileriyle şekillenen iktisadi krizler, yardımlaşma ve dayanışma temeline dayalı İslâm kurum- kuruluşlarına ve uygulamalarına ilişkin araştırmaların yoğunlaşmasında yüksek düzeyde etkili olmaktadır. Osmanlı Ekonomisi' nin temelini oluşturan temel yapılardan birisi olan Lonca Sistemi, İslâm kültürünün şekillendirdiği yapılanmalardan belki de en önemlisidir. Lonca Sistemi'nde yardımlaşma ve dayanışma, Orta Sandık vasıtasıyla gerçekleştirilmekteydi. Bu sistemin sürdürülebilirlik düzeyinin yüksek olduğu, Osmanlı iktisadi hayatının tarihsel gelişim sürecinden anlaşılmaktadır. Ancak bu noktada sistemin sürdürülebilirlik düzeyini etkileyen faktörlerin ne olduğuna ilişkin önemli bir soruyla karşılaşmaktadır. Esnafları prim ödemeye yönlendiren en önemli faktörler nelerdir? Sistemde pozitif dışsallık oluşturan bir yapı var mıdır? Bu pozitif dışsallık, sistemin sürdürülebilirlik düzeyini negatif etkilemez mi? Fırsatçı davranışlar, bu durumda nasıl şekillenir ve sistemin sürdürülebilirlik düzeyini nasıl etkiler? Bu çalışmanın temel amacı, bu ve bunlara benzer sorulara cevap bulunması amacıyla oyun teorik araçlarla esnaflar arasındaki etkileşimin değerlendirilmesidir. Analiz esasen Osmanlı Devleti'nin kuruluş ve yükselme dönemleri açısından gerçekleştirilmektedir. Bununla birlikte bu süreçten sonrasında Osmanlı Lonca Sistemi'nde yaşanan gelişmeler de modeller çerçevesinde değerlendirilmektedir.

Belirlenen amaç doğrultusunda çalışmanın ilk bölümünde Osmanlı Devleti'nin tarihsel gelişim sürecinde Lonca Sistemi ile ilgili bilgiler verilmektedir. İkinci bölümde, dışsallık ile ilgili bilgiler verilmekte ve Orta Sandık'ın neden olduğu pozitif

dışsallık üzerinde durulmaktadır. Üçüncü bölümde konuyla ilgili literatür yer almaktadır. Dördüncü bölümde, analiz için kullanılan oyun teorik modeller ile ilgili veri ve metodoloji bilgileri paylaşılmaktadır. Beşinci bölüm analiz kısmından oluşmaktadır. Altıncı bölümde ise bulgular değerlendirilmektedir.

Bu çalışmanın literatüre en önemli katkısı, Osmanlı Lonca sisteminin kurumsal iktisadi etkinliğinin değerlendirilmesidir. Bu amaç doğrultusunda Neoklasik iktisadi etkinlik kriterleri ve X iktisadi etkinlik kriterleri karşılaştırılmakta ve bu çerçevede Osmanlı Lonca sisteminin iktisadi etkinlik düzeyi tartışılmaktadır. Bunun dışında bu çalışmanın literatüre iki önemli noktada katkısı oluşmaktadır. Birinci katkı, Orta Sandık'ın Lonca Sistemi'ndeki öneminin oyun teorisi yöntemi ile değerlendirilmesidir. Nitekim Orta Sandık'ın Osmanlı emek piyasası üzerindeki etkisine ilişkin literatürde sayıca çok çalışma olmakla birlikte oyun teorik modeller ile analize rastlanmamıştır. İkinci katkı ise analizde, Orta Sandık'ın oluşmasında dışsallık etkisine yer verilmesidir. Bu durum, Osmanlı Lonca Sistemi'nin sürdürülebilirlik düzeninin değerlendirilmesinde önemli faydalar sağlamaktadır. Bu çalışmanın literatüre en önemli katkısı, tarih alanında oluşmaktadır. Bununla birlikte matematik (oyun teorisi) ve kamu ekonomisi alanları açısından çalışmanın önemi yüksek düzeydedir.

2. Lonca Sistemi'nde Orta Sandık'ın Yeri ve Önemi

Loncalar veya esnaf birlikleri, aynı sektörde üretim yapan zanaatkarların sıkı bir dayanışma - yardımlaşma bağıyla bir pirin (ilk usta) etrafında örgütlenmesiyle ortaya çıkmıştır. Ayrıca esnaf birlikleri-Loncalar arasında karşılıklı denetim, imtiyaz ve tahsis ilkelerine bağlı bir disiplin ortamı oluşmuştur (Tabakoğlu, 1993).

Lonca Sistemi'nde en çok önem verilen konulardan birisi, yardımlaşma ve dayanışma olmuştur. Yüksek düzeyde satış yapan bir esnafın, henüz gün içerisinde satış yapamayan komşu esnafa müşteri göndermesi gibi yardımlaşma temelli uygulamalar yaşanmıştır. Hiyerarşik bir yapıya sahip olan Lonca Sistemi'nde en alt kademedeki bulunan çıraklar da dahil herkes belirli haklara sahip olmuştur. Çıraklar, belirli koşullar dahilinde gelecekte bir usta olabileceklerinin farkında olarak yetişmişlerdir. Hastalık veya yaşlılık nedeniyle çalışmayan esnafa hemen yardım eli uzatılmıştır. Yoksul ailelere cenaze yardımı gibi destekler de sağlanmıştır. Lonca disiplinine büyük özen gösterilmiştir. Esnafın, fiyat rekabeti sonucu marjinal kar oranının sifira indirgeneceğinin farkında oldukları için Lonca disiplini olası kar oranına tercih etmişlerdir. Özellikle birbirlerine yakın mekanlarda faaliyet gösteren Lonca üyeleri arasında yüksek kotalı ve/veya yüksek düzeyde çırak istihdam eden ustaların Lonca faaliyetlerinden daha yüksek gelir payı talep etmeleri muhalefete ve sosyal baskıya neden olmuştur. Her bir Lonca grubunun kendi üyelerini daha çok ön planda tutmuş olmalarına rağmen, tahrir belgelerinden esnafın arasında kayda değer bir servet farklılığının oluşmadığı anlaşılmaktadır (Baer, 1978).

Loncaya katılmak için belirli koşulların yerine getirilmesi gerekli kılınmıştır. Her şeyden evvel yetenek ve karakter sınavına büyük önem verilmiştir. Çıraklara geleceğin ustaları şeklinde bakılmış ve çırak sayısı sınırlı tutulmuştur. Şehre yeni gelenler, bir taraftan sahip oldukları yeteneği ve iyi karakteri ispatlamak, diğer taraftan da bir kefil bulmak mecburiyetinde kalmıştır. Ayrıca giriş bedeli ödemekle yükümlü tutulmuşlardır. Sıkı kurallara bağlı olan esnafın, bu kurallara uymadıklarında ya üyelikten çıkarılmış ya da cezalandırılmıştır (Köprülü, 1981).

Esnaf birliğine dahil olma süreci, belirli aşamalara tâbi tutulmuştur. Şerbet içme, peştamal veya şed kuşanma ve şalvar giyme aşamaları bu süreçte birbirlerini takip ederek çıraklar ustalık derecesine yükseltilmiştir (İlk dönemlerdeki şed kuşanma geleneği, zaman içerisinde peştamal kuşanma geleneğine dönüşmüştür). Esnaf birliğindeki en iyi ustalar, ihtiyarlar şeklinde tanımlanmıştır (Heaton, 1995).

Kendine özgün mimarisi ve yazılı-yazısız kuralları ile şehrin etrafında şekillenen bir çarşıda üretim ve satış faaliyetleri uzun bir dönem boyunca gerçekleştirilmiştir. Osmanlı çarşılarının temel karakteristik özelliği, sınırlı sayıda tüketiciye hitap edecek şekilde üretim ve pazarlama - satış faaliyetlerinin gerçekleştirilmesidir. Belirli bir süreçte çıraklık-kalfalık ve ustalık aşamalarından geçilerek ve kefil gösterilmesi koşuluyla dükkan açılabilmesi, çarşı esnafına yüksek düzeyde güven oluşmasında etkili olmuştur (Daşcıoğlu, 1995).

Temelinde Loncalar ve esnaf birliği gibi teşekküllerin bulunduğu ahilik teşkilatı, Osmanlı toplumsal hayatını sosyal, iktisadi, siyasal ve askeri açılardan yüksek düzeyde etkilemiştir. 21. yüzyılda toplumsal yaşamda önemli bir yere sahip olan sosyal güvenlik müesseseleri, kooperatifler, esnaf odaları, belediyeler ve sendikalar gibi kuruluşların temelinde ahilik teşkilatının yapı ve çalışma ahlakının var olduğu düşünülmektedir (Gürsoy, 2018).

Bağış gelirleri de hayır işlerinde harcanmıştır. Bu yardım sandıklarındaki hesaplardan Ramazan aylarında hatim indirilerek halka zerde ve pilav dağıtılırdı. Lonca üyelerinin primleri, çıraklıktan ustalığa terfi ücreti gelirleri, Lonca- Esnaf birliğine ait mülklerin gelirleri ve bağışlar, yardım sandıklarındaki geliri oluşturmaktaydı. Lonca ve esnaf birliğine ait mülklerin tamir - bakım giderleri, sosyal amaçlı esnaf toplantılarının maliyeti ve zor durumda kalan veya iş ölçeğini genişletmek isteyen üyeler için gerekli harcama giderleri gibi harcama kalemlerinde yardım sandıklarından elde edilen gelir kullanılırdı. Loncalar, üyelerine hammadde tedariki probleminin çözülmesinde de destek sağlardı. Hammaddenin maliyeti, yardım sandıklarından karşılandıktan sonra hammaddeler üyeler arasında paylaştırılıp bedeli üyelerden toplanırdı (Mantran, 1990: 354; Yılmaz ve Köse, 2022: 142-143; Bayram, 2012: 88).

3. Pozitif Dışsallık ve Orta Sandık

Toplumsal hayatın koşulları gereği insanlar, birbirlerinden etkilenmektedirler. Dışsallıklar, toplumsal yaşamın temelinde yer almaktadır. Ekonomik mal ve hizmetlerin üretim ve tüketim sürecinde dışsallıklar oluşmaktadır. Bu dışsallıklar, fiyatlandırma sürecinden etkilenmemeleri durumunda kamu ekonomisi disiplininin inceleme alanına girmektedir (Manisalıoğlu, 1971).

Dışsallık alanında sistematik temellerin oluşmasında Marshall önemli katkılar sağlamış, içsel ve dışsal ekonomiler bağlamında değerlendirmeler yapmıştır. Marshall sanayideki gelişim koşullarının firmalara sağladığı fayda seviyesi ve firmalar arasındaki etkileşime yansımaları açısından dışsal ekonomileri analiz etmiştir. Ayrıca "negatif dışsallıklar" yazısına önemli katkılar sağlayan Pigou, aksak rekabet koşulları altında devlet müdahalesinin gerekliliğine vurgu yapmıştır (Mishan, 1971).

Dışsal etki oluşturan mal ve hizmetleri "dışsal çıktılar" şeklinde tanımlayan Buchanan, üretim ve tüketim faaliyetlerinin üçüncü şahısların fayda fonksiyonlarını etkilemeleri koşulu altında dışsallıklar oluşabileceğini belirtmiştir. Buchanan'a göre etkilenen fayda düzeyinin piyasa koşullarıyla tanzim edilememesi, pareto optimumu ile ilişkilidir. Bu durumda tek taraflı vergi ve sübvansiyon uygulamalarıyla dengeye ulaşılamayacaktır (Şener, 2001).

Üretim-tüketim zinciri içerisinde yer almayan kimselere sağlanan fayda, pozitif dışsallık olarak tanımlanmaktadır. Bu durumda düşük üretim ve fayda seviyesi söz konusu olduğu için üretim seviyesi, optimal düzeyde değildir. Pozitif dışsallık yazınında sistematik temellerin oluşmasında Marshall önemli katkılar sağlamıştır. Üretim seviyesinin artmasına rağmen uzun dönemde ölçek ekonomilerinden dolayı ortalama maliyetler azalmaktadır. Bunda etkili olan faktörleri Marshall, firma içi ve dışı faktörler şeklinde ayırtmaktadır. Firma içi ölçek ekonomisi konusunda tüm piyasa gücünü kontrolü altına alma girişimi söz konusu olmakta ve piyasa regülasyonunu zorunlu hale getirmektedir. Marshall'ın sanayi bölgeleri yaklaşımının temelinde yer alan ve iktisadi sektörün tamamını etkileyen ölçek ekonomilerinde ise maliyetin azalmasından kaynaklanan dışsal faydadan bütün firmalar faydalanmaktadır. Bu tür dışsal faydaların gelişimi için sektörün sürekli bir şekilde gelişim göstermesi gerekmektedir. Bu süreçte sektördeki bütün firmalar daha güçlü bir şekilde rekabet edebilir seviyeye gelmektedir. Teknoparkların ve organize sanayi bölgelerinin gelişmesinin temelinde de bu sürecin etkisi bulunmaktadır (Sönmez, 1987).

Osmanlı Lonca Sistemi'nde bir pozitif dışsallığın varlığı, sistemin sürdürülebilirlik düzeyini doğrudan etkilemektedir. Osmanlı Lonca Sistemi'nde Orta Sandık oluşturulduktan sonra buradaki paralar, aynı Lonca grubundaki her bir esnafın kötü dönemlerinde esnafa destek sağlanarak yardımlaşma ve dayanışma faaliyetlerinin yürütülmesinde kullanılırdı. Bu durum, bir pozitif dışsallığın varlığına işaret etmektedir. Nitekim, Orta Sandık'tan faydalanmasına verdiği değer fark etmeksizin aynı Lonca grubundaki bütün esnaflara bu fayda sağlanırdı.

Ahilik teşkilatında tüketici haklarının korunmasına yüksek düzeyde önem verilmesine rağmen üretim ön planda tutulmuş ve esnaflığın devamlılığının gerekliliğine dikkat çekilerek tüketiciye doğru hizmetin sağlanmasının önemi gözler önüne serilmiştir. Ürünlerin tüketicilere ahlâkî, sosyal ve iktisadi değerler dikkate alınarak sunulması, ahilik sisteminin temel amaçlarından birisidir. Orta Sandıktan elde edilen gelirle esnaflara dar zamanlarında destek sağlanmıştır. Bu sistemde her bir esnaf birliği, ayrı bir yardım sandığı oluşturmuştur. Bu yardım sandıkları "Orta Sandık", "Esnaf Sandığı" ve "Esnaf Kesesi" şeklinde tanımlanmıştır (Şen, 2002).

Osmanlı Ekonomisi'nde yardım sandıkları vasıtasıyla esnaflar uzun bir süre yardımlaşma ve dayanışma içerisinde birbirlerini desteklemişlerdir. Karşılıklı dayanışma ve yardımlaşma temelinde oluşturulan bu sistem sayesinde iş kurma, evlenme, işsizlik, doğum, kaza, ölüm ve hastalık gibi durumlar için Lonca üyelerinden toplanan primlerin oluşturduğu parayla güvence sağlanmıştır. Bu sistem, sosyal sigorta sisteminin temelini oluşturmaktadır (Gündüz vd., 2012; Kaleli, 2022: 124; Yazıcı, 1996: 158).

Yoksul aileler ve geçimini sağlayamayan sakat, malûl veya geçici bir süre hasta olan kişiler için yardım sandıkları oluşturulmuştur. Bu yardım sandıklarından elde edilen gelir esnafın finansman ihtiyacının karşılanması amacıyla da kullanılmıştır. Yardım sandıkları, her sene Lonca yönetim kuruluna hesap verme yükümlülüğü bulunan Lonca başkanının idaresi altında tutulmuştur. Lonca yönetim kurulu ve ustalar, diledikleri zaman bu sandıkları denetleme hakkına sahip olmuşlardır. Esnaf sandıklarının yönetimi, 1869 senesinde belediyelere geçmiştir (Gökbel, 2007: 156; Gürsoy, 2017: 174).

Literatürde Orta Sandık'ın sağladığı faydaları ve ekonomi alanında oynadığı rolü ortaya koyan çalışmalar bulunmaktadır. Özdemir (2021) ahilik kurumunun etkisiyle

teşekkül eden orta sandıkların içtimai ve iktisadi faydalarından bahsetmiş, esnafın nakit ihtiyacını karşılamadaki ve yeni iş alanları oluşturmadaki rolüne değinerek bir finansman kurumu olarak işlevine vurgu yapmıştır. Ayrıca günümüz sivil-toplum ve kamu kuruluşlarına örnek olduğunu ileri sürmüştür.

Turan (2022), malullük, vefat, ihtiyarlık ve hastalık gibi durumlarda esnafın zararını ve gelir kaybını önlemek amacı ile kurulan "Orta Sandık'ın" sigortacılığın ilk kurumlarından olduğunu ifade etmiş, faizsiz yardımlaşma ve dayanışma gibi değerleri kapsayan Osmanlı Sandık'ları ile günümüz katılım şirketlerinin kurumsal bünyesi ve çalışma prensipleri arasındaki benzerlikleri ortaya koymuştur.

Yılmaz ve Köse (2022) Ahilik sisteminde yaşadığı darboğazlar karşısında üreticilerin korunmasında ve finansal kaynak sağlanmasında "Orta Sandık'ın" rolünü değerlendirerek bu sürecin günümüz örgütlerinde uygulanabilirliği üzerinde durmuştur. Kazancı az olan ve yeni üretim yeri açmak isteyenlere finansman sağlamada kullanılan Orta Sandık'ın, bir sosyal güvenlik unsuru olduğu ve orta sandıkların görevinin günümüzde nispeten bankacılık ve sigortacılık sektörü tarafından belirli bir maliyet karşılığında yerine getirildiği belirtilmiştir.

4. Model ve Analiz

4.1. Metodoloji

Orta Sandık'ın temel işlevlerinin Osmanlı çalışma hayatı üzerindeki etkisinin değerlendirilmesini amaçlayan bu çalışmada esnafların kendi aralarındaki ve esnaflarla Loncalar arasındaki etkileşim analiz edilmektedir. Bunun için tekrarlanan bir oyun teorik model ve kamu malı sunumu modeli kurgulanmaktadır. Tekrarlanan modelin kurgulanmasının temel nedeni, Lonca ile esnaf arasındaki sürekli etkileşimin var olmasıdır. Orta Sandık'ın esnaflara sağladığı fayda düzeyinin esnafların Orta Sandık'ın maliyetine katlanmak istekliliği üzerindeki etkisi de kamu malı sunumu modeli¹ ile analiz edilmektedir.

Bu çalışmada Osmanlı ekonomisinin temelinde yer alan Lonca Sistemi'nin yardımlaşma davranışları oyun teorik modeller vasıtasıyla analiz edilmektedir. Bu doğrultuda tarih disiplininin "Osmanlı devletinin tarihsel gelişim sürecinde Lonca Sistemi" ile ilgili bilgiler veri alınmıştır.

4.2. Analiz

4.2.1. Orta Sandık ve Dışsallık

Orta Sandık'ın belli bir Lonca üyesi esnaflarına sağlayacağı faydanın toplam maliyetinin k düzeyinde olduğu varsayılmaktadır. Kimin pirim ödeyeceği hususunda kanun hükmünün veya Lonca kararının olmadığı varsayılmaktadır. Bu maliyet ödendikten sonra esnafların tümü, Orta Sandık'tan faydalanabilecektir. Orta Sandık'tan faydalanmaya esnafların verdikleri değer farklı seviyelerdedir. Modelde

¹ En az bir oyuncunun mal veya hizmetin maliyetine katlanmak istediğini belirtmesi koşulu altında mal veya hizmetin bütün oyunculara ekstra bir maliyete katlanmadan sağlandığı bir oyun teorik modeldir. Şayet oyunculardan hiçbiri mal veya hizmetin maliyetine katlanmak istemezse mal veya hizmet, oyunculara sunulmamaktadır. Oyun, statik Bayesyen model şeklindedir. Ayrıca oyuncuların mükemmel tam bilgiye sahip oldukları varsayılmaktadır. (Yılmaz, 2012)

sadece yüksek veya düşük değer verildiği varsayılmaktadır. Bu durumda kim, Orta Sandık'ın maliyetine katlanmaya istekli olacaktır?

Orta Sandık'tan faydalanmayan düşük değer veren esnaf grubu (DE) ile yüksek değer veren esnaf grubu ise (YE) şeklinde ayrılmaktadır. Orta Sandık'tan faydalanmaya DE, T_D düzeyinde ve YE, T_Y düzeyinde değer vermektedir ($T_D > 0$ ve $T_Y > 0$). Ancak her iki esnaf grubu, kendisinin Orta Sandık'tan faydalanmasına verdiği değeri bilmesine rağmen diğer grubun verdiği değer seviyesini bilmemektedir. Orta Sandık'ın maliyet düzeyi, bu değer aralığındadır: $0 < T_{max_{min}}$. Ayrıca Orta Sandık'tan faydalanmaya verilen değerlerin kümülatif olasılık dağılım fonksiyonları DE açısından $F_D(T)$ ve YE açısından $F_Y(T)$ biçimindedir.

Her iki esnaf grubu, Orta Sandık'ın maliyetine katlanma istekliliğini eşanlı bir şekilde belirtmektedir. Her iki esnaf grubu Orta Sandık'ın maliyetine katlanmak istememeleri durumunda Orta Sandık oluşturulmayacaktır. Bu durumda her iki esnaf grubu, geleceğin güvenceye alınmamasından dolayı zarara uğrayacaktır. Esnaf gruplarından yalnızca bir tanesinin Orta Sandık'ın maliyetine katlanmak istediğini belirtmesi durumunda Orta Sandık'tan esnafların tümü faydalanabilecek fakat yalnızca maliyete katlanmak istediğini belirten esnaf grubu Orta Sandık'ın maliyetine katlanmak zorunda kalacaktır. Her iki esnaf grubunun Orta Sandık'ın maliyetine katlanmak istediğini belirtmesi durumunda bu maliyet düzeyi, her iki esnaf grubu arasında eşit bir biçimde paylaşılacaktır: Şekil. 1 ve Şekil. 2

$$U_D = \begin{cases} -T_D & \text{Oyuncuların her ikisi de Orta Sandık'ın maliyetine katlanmak istemediğini belirtirlerse} \\ T_{env}, & \text{Yalnızca YE esnaf grubu Orta Sandık'ın maliyetine katlanmak istediğini belirtirse} \\ T_{env} - k, & \text{Yalnızca DE esnaf grubu Orta Sandık'ın maliyetine katlanmak istediğini belirtirse} \\ T_{env} - \frac{k}{2} & \text{Oyuncuların her ikisi de Orta Sandık'ın maliyetine katlanmak istediğini belirtirlerse} \end{cases}$$

Şekil 1. Orta Sandık'tan faydalanmasına düşük değer veren esnaf grubunun (DE) Orta Sandık'ın Maliyetine Katlanma İstekliliğine İlişkin Fayda Fonksiyonu

$$U_{no-env} = \begin{cases} -T_y, & \text{Oyuncuların her ikisi de Orta Sandık'ın maliyetine katlanmak istemediğini belirtirlerse} \\ T_y, & \text{Yalnızca DE esnaf grubu Orta Sandık'ın maliyetine katlanmak istediğini belirtirse} \\ T_y - k, & \text{Yalnızca YE esnaf grubu Orta Sandık'ın maliyetine katlanmak istediğini belirtirse} \\ T_y - \frac{k}{2}, & \text{Oyuncuların her ikisi de Orta Sandık'ın maliyetine katlanmak istediğini belirtirlerse} \end{cases}$$

Şekil 2. Orta Sandık'tan faydalanmasına yüksek değer veren esnaf grubunun (DE) Orta Sandık'ın Maliyetine Katlanma İstekliliğine İlişkin Fayda Fonksiyonu

Esnaf gruplarının Orta Sandık'ın maliyetine katlanma istekliliğinin şartı, T^* düzeyinden daha yüksek düzeyde Orta Sandık'tan faydalanmasına değer vermeleridir. Minimum T^* düzeyinde Orta Sandık'tan faydalanmasına değer verilmesi koşulu altında maliyete katlanma istekliliği oluşacaktır. Minimum bir esnaf grubunun Orta Sandık'ın maliyetine katlanmak istediğini belirtmesi olasılığı ve minimum T^* seviyesinde değer taşıması olasılığı $1 - F(T)$ şeklindedir.

DE esnaf grubunun Orta Sandık'ın maliyetine katlanmak istekliliği dengesi şu şekildedir²:

$$\begin{aligned} F_y(T)(-T_D) + (1 - F_y(T))(T_D) \\ = F_y(T)(T_D - k) + (1 - F_y(T))\left(T_D - \frac{k}{2}\right) \end{aligned} \quad (1)$$

$$\begin{aligned} F_y(T)(-T_D) + T_D - F_y(T)(T_D) \\ = F_y(T)T_D - F_y(T)k + T_D - F_y(T)T_D - \frac{k}{2} + F_y(T)\frac{k}{2} \end{aligned} \quad (2)$$

$$2F_y(T)(T_D) = -\frac{k}{2} - F_y(T)\frac{k}{2} \quad (3)$$

² Buradaki hesaplama: Şekil. 1 ve Şekil. 2' de gösterilen orta sandıktan faydalanılmasına düşük ve yüksek değer veren esnaf gruplarının Orta Sandık'ın maliyetine katlanma istekliliğine ilişkin fayda düzeylerinin ilgili kümülatif olasılık değerinin çarpılması ile gerçekleştirilmektedir. İlgili fayda fonksiyonlarındaki değerlerde Osmanlı Lonca Sistemi'nin tarihsel gelişim süreci dikkate alınarak belirlenmektedir.

$$F_y(T) \left((T_D) + \frac{k}{2} \right) = \frac{k}{4 \left((T_D) + \frac{k}{2} \right)} = \frac{k}{4} \quad (4)$$

$$F_y(T) = \frac{k}{4 \left((T_D) + \frac{k}{2} \right)} \quad (5)$$

$$F_y(T) = \frac{k}{4T_D + 2k} \quad (6)$$

YE esnaf grubunun Orta Sandık'ın maliyetine katlanmak istekliği dengesi şu şekildedir:

$$F_D(T) = \frac{k}{4T_y + 2k} \quad (7)$$

4.2.2. Orta Sandık'ın Maliyetinin Ödenmesi

Bu çalışmada Orta Sandık'ın esnafa sağladığı faydaların, modern ekonomideki emekli sandığı, malûllük sigortası, işsizlik sigortası ve tarım kredi kooperatiflerinin kredi destekleri ile benzerlik ve farklılıkları ortaya konulmaktadır. Bu doğrultuda esnaf ile Lonca arasındaki etkileşime odaklanmaktadır. Etkileşimin sürekli olması, tekrarlanan bir oyun teorik modelin kurgulanmasını sağlamaktadır.

Oyun, iki aşamanın sürekli bir şekilde tekrarlanmasından oluşmaktadır. Bu aşamada Lonca, esnafa ikinci periyotta elde ettiği gerçek kazancına göre ödeyeceği prim düzeyini kıstas alarak destek sağlamakta ve böylece esnafın u düzeyinde fayda elde etmesini sağlamaktadır. Oyunun ikinci periyodunda, esnafın işlerinde genişleme süreci yaşanmaktadır. Bu aşamada esnaf, Loncaya ödeyeceği prim düzeyini belirlemektedir. Esnafın prim ödemesinin esnafa faydası, f seviyesindedir.

Esnaf, prim ödemesi durumunda iki seçenek arasında tercih yapmak zorunda kalacaktır. Birinci seçenekte, esnaf elde ettiği gerçek kazancına göre prim ödeyecektir. İkinci seçenekte ise esnaf düşük düzeyde prim ödeyecektir. Esnaf birinci seçeneğin c ve ikinci seçeneğin 0 düzeyinde kendisine maliyet oluşturduğuna inanmaktadır. Lonca, esnafın elde ettiği gerçek kazancı gözlemleyememektedir. Loncanın gözlemleyebildiği unsur, kendisine ödenen prim düzeyidir. Şayet esnaf elde ettiği gerçek kazancına göre prim öderse, prim seviyesi normal seviyede olacaktır. Ancak esnaf elde ettiği gerçek kazancına göre daha düşük düzeyde prim öderse Lonca prim düzeyinin p olasılıkla uygun düzeyde ve $1 - p$ olasılıkla düşük düzeyde kendisine ödendiğine inanacaktır.

Lonca, esnafın elde ettiği gerçek kazancına göre prim ödediğine ikna olması durumunda doğru politika uygulama faydasını elde etmektedir. Ancak bunun için esnafa sağlayacağı destek düzeyinden dolayı doğru politika uygulama maliyetine katlanmak zorunda kalacaktır. Dolayısıyla Loncanın fayda düzeyi ($\vartheta - u$) seviyesindedir. Esnaf, Loncadan elde ettiği destekten dolayı fayda elde etmektedir. Ancak elde ettiği gerçek kazancına göre veya daha düşük seviyede prim ödediği için zarara uğramaktadır. Esnafın net fayda düzeyi ($u - c$) veya ($u - 0$) kadardır.

Doğru politika uygulama faydası, esnafın elde ettiği gerçek kazancına göre prim ödeme maliyeti ile prim ödenmemesinin esnafa sağlayacağı fayda düzeyinin toplamından daha yüksektir:

$$\vartheta - c > f \quad (8)$$

Doğru politika uygulama faydası, doğru politika uygulama maliyetinden daha yüksek olmalıdır:

$$\vartheta - u > 0 \quad (9)$$

Esnafın elde ettiği gerçek kazancına göre prim ödemesi ve Loncanın da esnafi desteklemesi rasyoneldir. Aksi takdirde her iki oyuncunun sıfır (0) düzeyinde fayda elde etmeleri, denge stratejileri haline gelecektir.

Oyunculardan her biri tek bir sefer bile hata affetmezler. Bunun temel nedeni, oyuncuların tam bilgiye ve kısasa kısas stratejiler olan yavuz stratejilere sahip olmalarıdır. Dolayısıyla strateji değiştiren oyuncu, stratejisini değiştirdiği periyotta yüksek düzeyde fayda elde etmekte, fakat bu periyottan sonraki oyunun bütün sürecinde sıfır (0) fayda elde etmeyi göze almaktadır.

Oyun, mükemmel tam bilgili dinamik bir model şeklindedir. Oyunun mükemmel Nash dengesi, geriye doğru çıkarsama yöntemi ile tespit edilebilmektedir. Esnaf, her bir periyotta en son hareket eden oyuncudur.

Esnafın elde ettiği gerçek kazancına göre prim ödediğine dair Loncaya güven sağlamanın optimal olması için Loncanın u_T^* düzeyinde teklif sunduğu varsayımı altında esnafın getiri fonksiyonu şu şekilde gerçekleşecektir:

$$M_T = \frac{u_T^* - c}{1 - \delta} \quad (10)$$

Oyunun bütün geçmişinde, esnafın elde ettiği gerçek kazancına göre prim ödemesinin optimal olması için esnafın beklenen fayda fonksiyonu şu şekilde gerçekleşecektir:

$$u_T^* + \delta[pu_T^* + (1 - p)f] + \delta^2[pu_T^* + (1 - p)f] + \dots \quad (11)$$

$$u_T^* + \delta[pu_T^* + (1 - p)f][1 + \delta + \delta^2 + \dots] \quad (12)$$

$$u_T^* + \frac{\delta[pu_T^* + (1 - p)f]}{1 - \delta} \quad (13)$$

Aşağıdaki koşul sağlanırsa esnafın elde ettiği gerçek kazancına göre prim ödemesi denge stratejisi haline gelecektir:

$$\frac{u_T^* - c}{1 - \delta} > u_T^* + \frac{\delta[pu_T^* + (1 - p)f]}{1 - \delta} \quad (14)$$

$$\frac{u_T^* - c}{1 - \delta} > \frac{u_T^*(1 - \delta) + \delta[pu_T^* + (1 - p)f]}{1 - \delta} \quad (15)$$

$$u_T^* - c > u_T^*(1 - \delta) + \delta[pu_T^* + (1 - p)f] \quad (16)$$

$$u_T^* - c > u_T^* - \delta u_T^* + \delta pu_T^* + \delta(1 - p)f \quad (17)$$

$$-c > -\delta u_T^* + \delta pu_T^* + \delta(1 - p)f \quad (18)$$

$$(1 - p)\delta u_T^* > \delta(1 - p)f + c \quad (19)$$

$$u_T^* > \frac{\delta(1 - p)f + c}{(1 - p)\delta} \quad (20)$$

Lonca iki durum arasında tercih yapacaktır:

1. Esnafın $u = u_T^*$ düzeyinde fayda elde etmesini sağlamak ve esnafın gerçek kazancına göre prim ödediğine ikna olmaması durumunda esnafın sıfır düzeyinde fayda elde etmesini sağlamaktır. Böylece Lonca, esnafın gerçek kazancına göre prim ödediğine ikna olduğu sürece esnaf, periyot başına $\vartheta - u_T^*$ fayda düzeyini elde etmektedir.
2. Esnafın $u = 0$ düzeyinde fayda elde etmesini sağlamaktır. Bu durumda esnaf Loncanın teklifini reddedecektir.

Loncanın, esnafa göstereceği optimal tepki fonksiyonu şu şekildedir:

$$\vartheta - u_T^* \geq 0 \quad (21)$$

$$\vartheta \geq u_T^* \quad (22)$$

$$\vartheta \geq u_T^* > \frac{\delta(1 - p)f + c}{(1 - p)\delta} \quad (23)$$

Osmanlı Lonca sisteminin kurumsal iktisadi etkinliğinin değerlendirilmesi, çerçeveye geniş bir bakış açısıyla bakmayı gerektirmektedir. 1960' lı yıllara kadar iktisadi etkinliğin ölçülmesinde Neoklasik iktisadi etkinlik kriterleri temel alınmıştır. Ancak Neoklasik iktisadi etkinlik yaklaşımının temelinde yer alan başta mükemmel tam bilgi ve rasyonelite varsayımları olmak üzere somut hayattaki gerçekliklerle uyumsuz bir çok varsayım bulunmaktadır. Neoklasik iktisadi etkinlik yaklaşımı, inceleme alanına kapalı bir kutu şeklinde firmayı yerleştirmektedir. Bu nedenlerden dolayı iktisadi etkinlik düzeyinin ölçülmesinde Neoklasik iktisadi etkinlik yaklaşımının tam anlamıyla başarılı olduğu söylenemez. Bu durum, Neoklasik iktisadi etkinlik yaklaşımının eleştiri yağmuruna tutulmasına neden olmuştur. Bu alanda geliştirilen belki de en önemli analiz yöntemlerinden birisi, Leibenstein (1966), Leibenstein (1973), Leibenstein (1975), Leibenstein (1978) ve Leibenstein (1983) tarafından geliştirilen X iktisadi etkinlik yaklaşımıdır. Bu yaklaşımın özellikle de bireyi inceleme merkezine yerleştirmesi, iktisadi etkinliğin ölçülmesinde önemli faydalar sağlamaktadır. Bu sayede firmanın bünyesinde bulunan çalışanlar arasındaki etkileşim ve firmanın öteki firmalarla ilişkileri daha etkin bir şekilde analiz edilmektedir. Neoklasik iktisatçılar, optimal girdi seviyesi ile optimal çıktı düzeyinin elde edilebildiğini savunmaktadır. Ancak altı temel nedenden dolayı X etkinliğinin oluştuğunu ve bu nedenle de girdi miktarı optimal olsa bile optimal düzeyde çıktı elde edilemeyeceğini belirtilmektedir. İlk neden bireylerin mükemmel tam bilgiye sahip

olmadıkları ve bilginin artan maliyetine ilişkindir. İkincisi, bireylerin irrasyonel davranışlar sergileyerek de hareket ettiklerini ifade etmektedir. Üçüncüsü artan işlem maliyetleriyle ilgilidir. Dördüncüsü, mülkiyet haklarının tanımlanması problemidir. Mülkiyet haklarının tanımlanması, yüksek işlem maliyetlerini de beraberinde getirdiği için büyük bir problem oluşturmaktadır. Beşincisi, asimetric bilgi sorunudur. Altıncısı, firmanın temel amacının firma bünyesinde bulunan çalışanların tamamının ortak amacı olamayabileceğinden dolayı oluşmaktadır (Çetin, 2010). Bu çalışmanın temelinde yer alan tekrarlanan oyun teorik modelin analiz merkezinde mükemmel tam bilgiye sahip yalnızca rasyonel davranışlar sergileyen oyuncular bulunmaktadır. Bu yapı ve süreç içerisinde modelin bu varsayımlarının somut hayattaki gerçekliklerle uyuşan şekilde değiştirilmesi durumunda nasıl bir denge oluştuğunun analiz edilmesi yüksek önem taşımaktadır. Lonca sisteminin kurumsal iktisadi etkinliğinin değerlendirilmesi de ancak bu koşullar altında anlam kazanabilecektir. Bu noktada Greif vd. (1994), tarafından da belirtildiği gibi analiz yapılırken dönemin koşullarının dikkate alınması gerektiği de unutulmamalıdır.

Bulgular, esnafın işlerinin bozulduğu dönemde yeterli düzeyde destek sağlaması koşulu altında işlerinin genişlediği dönemde optimal seviyede prim ödeyeceğine işaret etmektedir. Lonca Sistemi'nin sürdürülebilirliği ve etkinlik düzeyi tarafların karşılıklı güveninden temel alan yardımlaşma ve dayanışma faaliyetlerine dayanmaktadır. Bu durum, Osmanlı Devleti'nin kuruluş ve yükselme dönemleri açısından problem oluşturmamıştır. Bu nedenle Osmanlı Lonca Sistemi, bu süreçte yüksek düzeyde etkin işlemiştir. Bununla birlikte Osmanlı Devleti'nin duraklama ve yıkılma dönemleri açısından aynı ifade, bütün esnaf birlikleri için söylenemez. Nitekim, Avrupa'nın gelişmiş sanayi ürünlerinin Osmanlı pazarlarına girmesi, yerli esnafları zor durumda bırakmıştır. Sürekli bir şekilde bu esnaf birliklerinde işlerin bozulması, yardımlaşma ve dayanışmaya dayalı uygulamayı da negatif etkilemiştir. Bu durum esasen lüleciler ve Tiftik dokumacıları açısından geçerlidir. Başta fırıncılar ve unlu mamul imalatçıları olmak üzere diğer esnaf birliklerinde ise işler zaman zaman bozulsa da Osmanlı Devleti'nin yıkılmasına kadar sistem etkin bir şekilde işlemiştir. Osmanlı Devleti'nin son döneminde merkezileşme ve modernleşme faaliyetleri neticesinde, Orta Sandık'ın idaresi, belediyeler tarafından gerçekleştirilmeye başlanmıştır. Ancak bu durum, sistemin çekirdek yapısını değiştirmemiştir (Bilgin, 2014; Gürsoy, 2017; Quataert, 2013). "Esnaf ve/veya Lonca yöneticileri fırsatçı davranışlar sergileyebilirler miydi?" sorusu da bu noktada yüksek düzeyde önem taşımaktadır. Esnafların prim ödemesinden kaçınması rasyonel değildi. Bunun iki temel nedeni vardı. Birincisi, prim seviyesi düşüktü. İkincisi, esnaf sayısının sınırlı olmasının etkisiyle herkesin birbirini tanıması nedeniyle prim ödemekten kaçınılması esnafa daha yüksek düzeyde zarar verebilirdi. Esnaf sayısının kısıtlı olması nedeniyle Lonca yöneticilerinin esnafa kötü dönemlerde destek sağlamaktan kaçınması, prim toplanmasında sorun oluşturabilirdi. Bu nedenlerden dolayı fırsatçı davranışlar sergilenmezdi. Bu noktada devletin sıkı denetiminin etkisinin yüksek olduğu da aşikardır. Bu durum diğer toplumlarda yaşanan Lonca Sistemi'ne dayalı yapılarla önemli benzerlikler taşımaktadır. Gruplar, itibarı korumak için genellikle izole bireylerin erişemediği iki mekanizmayı kullanabilir: bilgi paylaşımı ve grup içi cezalandırma. Bireylerin kötü davranışları, gelecekte grup karşılığında daha daha az kazançla sonuçlanır. Bununla birlikte, ceza nadiren uygulansa bile, yalnızca grup içi ceza tehdidi, kötü davranışları caydırmak için yeterlidir. (Aslanian, 2006; Bayram, 2012; Ma, 2004; Greif vd., 1994; Kimbrough ve Rubin, 2015; Ogilvie, 2014). İnsanlar mükemmel tam bilgiye sahip olamamak ve irrasyonel davranışlar da sergilemektedirler. Osmanlı Lonca sistemi, ne kadar etkin

olursa olsun bu düzenin aksak işlediği durumları da yok değildir. Orta Sandık vasıtasıyla esnafa yüksek düzeyde destek sağlanmıştır. Bu durum, hiçbir esnafın fırsatçı davranışlara girişmediği şeklinde de düşünülmemelidir. Tarihsel verilerin eksik olduğu gerçeği de göz önüne alındığında Osmanlı Lonca sisteminde zaman içerisinde bazı esnafların fırsatçı davranışlarla hareket ettiği düşünülebilir. Nitekim, insan davranışlarını belirleyen faktörlerin içerisinde akılla birlikte duygular da vardır. Bununla birlikte Osmanlı Devleti her zaman hukukun üstünlüğünü kabul etmiş ve suçluları cezalandırmıştır. Ayrıca bu tür davranışlar sergileyen esnafların sayısının çok az olduğu aşikârdır. İstanbul Esnaf Ahkâm (Divân-ı Hümayun kararları) defterlerinde, 9-17 Kasım 1762 tarihli kayıta, Beyazıt'ta bakırcı esnafının alım-satım, orta akçesi ve dükkân açma nizamlarına muhalefet eden esnafın müdahalesinin önlenmesine dair hüküm; Galata Voyvodası, Galata Kadısı ve Topçu Başına devlet merkezinden tevcih edilmiştir (Kal'a vd., 1997: 332). Aynı hüküm 1774 tarihinde de yenilenmiştir (Kal'a vd., 1998: 155).

Lonca sisteminde Orta Sandık uygulamasının etkinliği ispatlayan tarihsel kanıtlar mevcuttur. İstanbul Davutpaşa Mahkemesi ve Evkaf Muhasebesi kayıtlarında; 19 yüzyılda helvacı, debbağ, saraç ve sahaf sandıklarının gelir-gider hesapları incelenmiştir. Sandık gelirleri; çıraklık-kalfalık-ustalık terfi bedelleri, ödenen cezalar, mülklerin kiralari ve esnafların kurucusu olduğu vakıflardan sağlanan katkılardan oluşmaktadır. Sandık giderleri; düşkünlerin gıda ve barınma gereksinimlerine, esnafın hammadde ihtiyacına, evlilik yapanlara, yeni işyeri sahiplerine, emeklilere, engellilere ve lonca çalışanlarının maaşlarına sarf edilmiştir. Esnaf sandıkları aynı mahallerde bulunan mektep, cami ve mescit gibi kurumların tamir, tadilat, bakım ve maaş giderlerine de destek olmuştur (Gürsoy, 2018: 127-129).

İktisadi kalkınma, "iktisadi büyüme" kavramının tanımladığı maddi bir birikimden çok daha fazlasını kapsayan bir kavramdır. Toplumun gelişim sürecini destekleme düzeyi, gelişim politikalarının toplumsal tabana yayılması ve toplumsal birlikteliğin sağlanması, "iktisadi kalkınma" açısından büyük önem taşımaktadır. Bununla birlikte iktisadi kalkınmanın gerçekleştirilmesi açısından "iktisadi büyüme" sorunu temel oluşturmaktadır. Üretim sürecinde verimliliğin artırılması, iktisadi büyümenin lokomotif niteliğindedir. Bir ülke ekonomisinde ticaret sektörünün gelişmesi, üretim sürecinde verimliliğin artırılmasında önemli bir rol oynamaktadır. Nitekim, üreticilerin net fayda düzeyi, toplam satış hasılatı ile toplam maliyeti arasındaki farka eşittir. Dolayısıyla iktisadi mallara ilişkin talep arttıkça malın fiyatı artmakta ve böylece üreticinin fayda düzeyi yükselmektedir. Bu noktadan hareketle pazarların genişlemesinin üreticinin fayda düzeyinin artış oranı üzerindeki etkisi, ortaya konmaktadır. Bir ülke ekonomisinde ticaret sektörünün gelişmesi, pazarların genişlemesi neticesinde üreticinin satış hasılatının artmasını sağlamaktadır. Ticaret sektörünün gelişmesi, ülke ekonomisinde kurumsallaşma alanında önemli ilerlemelerin sağlanmasında etki oluşturmaktadır. Dolayısıyla ticaret sektörünün etkin işlemesi, "iktisadi kalkınma" ve "iktisadi büyüme" politikaları açısından önemli faydalar sağlamaktadır. Bu noktadan hareketle Osmanlı ticaret sektörünün temelini oluşturan Osmanlı lonca sisteminin kurumsal iktisadi etkinlik düzeyinin incelenmesinin iktisadi kalkınma literatürüne önemli katkılar sağlayacağı anlaşılmaktadır (Abbott vd., 2009).

5. Sonuç ve Bulguların Değerlendirilmesi

Bu çalışmanın temeli iki oyun teorik modele dayanmaktadır. İlk model Orta Sandık'ın kurulması maliyetine katlanma istekliliğini analiz etmek amacı ile kurgulanmaktadır.

Bu amaç doğrultusunda Orta Sandık'tan faydalanmaya yüksek ve düşük değer veren esnaf grupları şeklinde esnaflar ayrıştırılmaktadır. Bulgu şeklinde esnaf gruplarının, Orta Sandık'ın maliyetine katlanma istekliliği dengeleri tespit edilmektedir. İkinci model esnaflarla Lonca idarecileri arasındaki etkileşim tekrarlanan bir oyun teorik model çerçevesinde değerlendirilmektedir. Bulgular esnafın işlerinin kötü gittiği dönemlerde Lonca idarecilerinden elde edecekleri destek düzeyini kıstas alarak Orta Sandık'ın kurulması için gerekli prim düzeyini ödeme istekliliğini belirlediğine ilişkindir.

Osmanlı döneminde esnaflar arasında yardımlaşma ve dayanışmanın sağlanmasında Orta Sandık'ların merkezi bir önemi olmuştur. Esnafların çalışma hayatlarından geçici veya sürekli bir şekilde yoksun kalmaları nedeniyle oluşan ihtiyaçları, çalışma hayatına katıldıkları süredeki topladıkları primlerden karşılanmıştır. Bulgular, esnafların Orta Sandık'ın oluşturulmasında yüksek bir isteklilik duyacaklarını göstermektedir. Nitekim bu durumun en önemli nedeni yardımlaşma ve dayanışma zihniyetinin güç kazanmasıdır. Bu yapıdaki en belirgin mihenk taşı esnafların birlikte kalkınma istekliliğidir. Birlikte kalkınmak için ortak bir maliyete katılacak ve toplumsal hayatın sürdürülebilirliği sağlanabilecektir. Esnafların bu hususta başarılı oldukları söylenebilir. Bunun en önemli göstergesi tarihin en uzun süre varlığını devam ettirebilen Osmanlı Devleti'nde Lonca Sistemi'nin etkin bir şekilde işlemiş olmasıdır.

Modern dünya sisteminde bireylerin çalışma hayatlarına katılmadıkları süreçteki temel gereksinimleri, çalışma hayatına katıldıkları süre içerisinde güvence sistemlerine sağladıkları primlerle karşılanmaktadır. Ayrıca kooperatifler aracılığıyla girişimcilerin iş hayatlarındaki zorlukları hafifletmek amacıyla kredi ve hammadde tedariki sağlanmaktadır. Böylece modern dünya sisteminde var olan emekli sandığı, malullük sigortası, işsizlik sigortası ve tarım kredi kooperatiflerinin kredi destekleri bu noktada merkezi önemini hissettirmektedir. Ancak insanoğlunun bu yöndeki ihtiyaçları eski zamanlardan beri var olmaya devam etmiştir. Osmanlı döneminde esnafların bu ihtiyaçları Lonca Sistemi'ndeki Orta Sandık'lar vasıtasıyla karşılanmıştır.

Modern çalışma hayatında sigortasız çalışma ile ilgili sorunlar varlığını devam ettirmektedir. Bunun en önemli nedeni girişimcilerin sigorta maliyetine katılmak isteksizliğidir. Modern dünyadaki bu sorunların çözülmesi için çeşitli kuram ve politikalar oluşturulmaktadır. Geline son noktada istenilen sonucun alınamadığı aşıkardır. Sürece bu açıdan bakıldığında, araştırmaların daha çok derinleştirilmesi ve böylece daha etkin politikaların oluşturulması gerektiği anlaşılmaktadır. Bu bağlamda Osmanlı Lonca Sistemi ile ilgili araştırmaların genişletilmesi gerekmektedir. Bu sistemde oluşturulan yardımlaşma sandıklarının günümüz yardımlaşma unsurları ile benzerlik ve farklılıklarının ortaya konulması önemli gelişmelerin kaydedilmesinde etkili olacaktır.

Referanslar

- Abbott, P., Bentzen, J. ve Tarp, F. (2009). Trade and Development: Lessons from Vietnam's past trade agreements. *World Development*, 37(2), 341-353.
- Aslanian, S. (2006). Social capital 'trust' and the role of networks in Julfan trade: informal and semi-formal institutions at work. *Journal of Global History*, 1(3), 383-402. <https://doi.org/10.1017/s1740022806003056>

- Baer, G. (1978). *Guilds in Middle Eastern history. Studies in the economic of the Middle East from the rise of Islam to the present day*, London: Oxford University Press.
- Bayram, S. (2012). Osmanlı Devleti'nde ekonomik hayatın yerel unsurları: Ahilik Teşkilatı ve Esnaf Loncaları. *Journal of Istanbul University Theology Faculty*, 21, 81-115.
- Bilgin, A. (2014). Kefâlet Defterlerine göre XVIII. Yüzyıl sonlarında Üsküdar'da gıda maddesi üreten/satan esnaf. C. Yılmaz, C. Tomar ve U. Demir (Ed.), *Uluslararası Üsküdar Sempozyumu* içinde (299-325. ss.), İstanbul: Üsküdar Belediyesi.
- Çetin, T. (2010). İktisadi etkinlik üzerine bir deneme: X etkinlik yaklaşımı. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 11(2), 183-198.
- Daşcıoğlu, Y. (1995). *Kapalı Çarşı. Osmanlı Ansiklopedisi, Tarih/Medeniyet/Kültür*. İstanbul: Ağaç Yayıncılık.
- Gökbel, A. (2007). Ahiliğin sosyo-ekonomik işlevleri. M. F. Köksal (Ed.), *II. Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu* içinde (149-161. ss.), Ankara: Valilik ve Ahi Evran Üniversitesi Ahilik Kültürünü Araştırma Merkezi.
- Gündüz, A. Y., Kaya, M. ve Aydemir, C. (2012). Ahilik teşkilatında ve günümüzde tüketicilerin korunmasına yönelik çalışmalar üzerine bir değerlendirme. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi*, 14(2), 37-54.
- Gürsoy, Ç. (2017). Para Vakıfları kapsamında sosyo-ekonomik bir analiz: Davudpaşa Mahkemesi kayıtları (1634-1911). *Belleten*, 81(290), 159-190.
- Gürsoy, Ç. (2018). Osmanlı Esnaf ve Avarız sandıklarının günlük hayata katkısı. *Journal of History Studies*, 10(8), 121-148.
- Greif, A., Milgrom, P. ve R. Weingast, B. (1994). Coordination commitment and enforcement: The case of the merchant guild. *Journal of Political Economy*, 102(4), 745-776. <https://doi.org/10.1086/261953>
- Heaton, H. (1995). *Avrupa İktisat Tarihi, İlkçağdan sanayi devrimine*. (Çev. M. A. Kılıçbay). Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Kal'a, A., Tabakoğlu, A., Aynural, S. ve Kara, İ. (1997). *İstanbul ahkâm defterleri İstanbul esnaf tarihi I*. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı İstanbul Araştırmaları Merkezi.
- Kal'a, A., Tabakoğlu, A., Aynural, S. Kara, İ. ve Kal'a, E. Y. (1998). *İstanbul ahkâm defterleri İstanbul esnaf tarihi II*. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı İstanbul Araştırmaları Merkezi.
- Kaleli, H. (2022). Osmanlı toplumunda Sosyal Güvenlik ve Ahi Sandığı. *Uygulamalı Sosyal Bilimler ve Güzel Sanatlar Dergisi*, 4(9), 119-128.
- Kimbrough, O. E. ve Rubin, J. (2015). Sustaining group reputation. *Journal of Law, Economics, and Organization*. 31(3), 599-628. <https://doi.org/10.1093/jleo/ewu019>

- Köprülü, M. F. (1981). *Bizans müesseselerinin Osmanlı müesseselerine tesiri*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Leibenstein, H. (1966). Allocative efficiency versus X-Efficiency. *American Economic Review*, 56(3), 392-415.
- Leibenstein, H. (1973). Competition and X-Efficiency: Reply. *The Journal of Political Economy*, 81(3), 765-777.
- Leibenstein, H. (1975). Aspects of the X-Efficiency theory of the firm. *The Bell Journal of Economics*, 6(2), 580-606.
- Leibenstein, H. (1978). *General X-Efficiency theory and economic development*. Oxford: Oxford University Press.
- Leibenstein, H. (1983). Intrafirm productivity: Reply. *American Economic Review*, 73 (2), 822-823.
- Ma, D. (2004). Growth institutions and knowledge: a review and reflection on the historiography of 18th-20th century China. *Australian Economic History Review*, 44(3), 259-277. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8446.2004.00121.x>
- Manisalıoğlu, E. (1971). *Dışsal ekonomiler ve iktisadi gelişme*. İstanbul: Sermet Matbaası.
- Mantran, R. (1990). *17. Yüzyılın ikinci yarısında İstanbul I*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Mishan, E. J. (1971). The Postwar literature on externalities: An interpretative essay. *Journal of Economic Literature*, 9(1), 1-28.
- Ogilvie, S. (2014). The economics of guilds, *Journal of Economic Perspectives*, 28(4), 162-192.
- Özdemir, R. (2021). Bir finansman kurumu olarak orta sandıklar. *İslami İlimler Araştırmaları Dergisi*, 10, 93-115.
- Şen, M. (2002). Osmanlı Devleti'nde sosyal güvenlik Ahi birlikleri loncalar ve vakıflar. *Çimento İşveren Dergisi*, 16(6), 18-40.
- Şener, O. (2001). *Teori ve uygulamada kamu ekonomisi*. İstanbul: Beta Basım Dağıtım.
- Sönmez, S. (1987). *Kamu ekonomisi teorisi: Kamu harcamalarında etkinlik arayışı*. Ankara: Teori Yayınları.
- Quataert, D. (2013). *Osmanlı İmparatorluğu 1700-1922*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tabakoğlu, A. (1993). *Osmanlı iktisat sistemi. Osmanlı Ansiklopedisi Tarih/Medeniyet/ Kültür*. İstanbul: Ağaç Yayıncılık.
- Turan, S. (2022). Osmanlı Devleti'nde Ahilik teşkilatında orta sandıkları ile başlayan tekafül uygulamaları ve geleceği. *Uygulamalı Sosyal Bilimler ve Güzel Sanatlar Dergisi*. 4(8), 15-29.
- Yazıcı, N. (1996). Lonca Sistemi'nin işsizlik sigortasıyla ilgisi üzerine bazı düşünceler. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 35, 155-167.
- Yılmaz, E. (2012). *Oyun teorisi*, İstanbul: Literatür Yayıncılık.

- Yılmaz, Y. ve Köse, G. (2022). Ahilik teşkilatı ve günümüzde üreticinin finansman bulma seçenekleri üzerine bir değerlendirme. *Turcology Research*, 73, 137-145. <https://doi.org/10.54614/JTRI.2022.4544>